

ZONDAG 35.

Verklaring van het tweede gebod.

Dat de ware God van Israël door ons recht gekend, gevreesd, bemind en met godsdienstige eer gediend worden moet, is in het *eerste* gebod voorgesteld, en in de vorige Zondagsafdeling verklaard. Hoe nu deze enige God gediend worden moet, of op welke manier deze dienst Hem bewezen moet worden, wordt vervolgens voorgeschreven in het *tweede* gebod, namelijk niet door beelden, of door een door mensen uitgedachte godsdienst, maar zoals Hij Zelf in Zijn Woord ons bevolen heeft. Dat gebod wordt verklaard in deze Zondagsafdeling, waarin voorgesteld wordt: 1. De verklaring, in Vraag 96. 2. Enkele bezwaren tot nadere verklaring beantwoord, in de Vragen 97 en 98.

HET TWEEDE GEBOD.

Exodus 20 : 4-6 en Deuteronomium 5 : 8.10:

Gij zult u geen gesneden beeld, noch enige gelijkenis maken van hetgeen dat boven in den hemel is, noch van hetgeen dat onder op de aarde is, noch van hetgeen dat in de wateren onder de aarde is. Gij zult u voor die niet buigen noch hen dienen; want Ik, de HEERE uw God, ben een ijverig God, Die de misdaad der vaderen bezoek aan de kinderen, aan het derde en aan het vierde lid dergenen die Mij haten; en doe barmhartigheid aan duizenden dergenen die Mij liefhebben en Mijne geboden onderhouden.

Vraag 96. Wat eist God in het tweede gebod?

Antwoord. Dat wij God op generlei wijze afbeelden ^{a)}, noch op een andere wijze vereren dan Hij in Zijn Woord bevolen heeft ^{b)}.

- a) Deut. 4 : 15-29, Jes. 40 : 18-25, Rom. 1 : 23-25, Hand. 17 : 29.
- b) 1 Sam. 15 : 23, Deut. 12 : 30-32, Matth. 15 : 9.

Verklaring van Vraag 96.

Bastingius. In het eerste gebod is verklaard, dat wij alleen de enige God mogen liefhebben, eren en dienen, namelijk Hem Die Zichzelf aan Zijn Kerk in Zijn Woord geopenbaard heeft. Maar hoe die God door ons gediend en geëerd wil zijn, wordt hier met goed onderscheid in het tweede gebod onderwezen, te weten niet door beelden of enige vorm, maar alleen op zo'n manier als Hij Zelf in Zijn Woord uitdrukt en voorschrijft, om Zijn dienst daarnaar in te richten.

In dit tweede gebod zijn twee zaken begrepen: Het *gebod* zelf, en een *vermaning* en aansporing tot gehoorzaamheid. Over het gebod zullen wij eerst spreken, en daarna over de bijgevoegde vermaning. Het doel waartoe dit gebod gegeven werd, is: Opdat wij de ware God, Die in het eerste gebod geboden heeft, dat men Hem alleen zal dienen, recht gediend worde; of dat de ware en wettige godsdienst zuiver en onvervalst gehandhaafd en door geen bijgelovige diensten enigszins ontheilgd worde. Daarom

wordt hier alle *eigenwillige*, d.w.z. verzonnen *dienst van God verboden*, en de *ware godsdienst geboden*, die uit alle uiterlijke en innerlijke werken bestaat, zoals God die geboden heeft, en die gedaan worden uit een oprecht geloof, in de zekerheid dat de persoon en het werk Gode behagen omwille van de Middelaar; voornamelijk met die bedoeling, dat God geëerd en ons hierdoor een regel van de ware godsdienst voorgeschreven zou worden, dat wij niet alleen de schepselen of beelden voor geen God houden, maar dat wij ook zelfs de waarachtige God noch bij, of door beelden, noch op enige andere wijze dienen, dan zoals Hij bevolen heeft. En dat wij de godsdienst die Hij ingesteld heeft, met alle vlijt en ijver waarnemen, en ze onvervalst bewaren. En hiertoe behoort de zevende regel: Dat wanneer de voornaamste soort genoemd wordt, ook alle andere bedoeld worden, die daar enige verwantschap mee bezitten. Want als God hier een van de voornaamste en meest bekende soorten van ongeoorloofde godsdiensten verbiedt, namelijk de dienst door de beelden, dan sluit Hij de andere niet uit, maar noemt alleen deze, omdat ze de allergrofste is, en een springader van alle andere, die Hij daarom ook meteen verbiedt, omdat daarin eenzelfde reden tot verbieden aanwezig is, n.l. afgoderij. Daarom worden alle godsdiensten die niet door God Zelf ingesteld, maar door de mensen bedacht zijn, door deze grofste soort met name verboden, en wordt ons ook tevens een regel gegeven, dat wij ons heilig en eerbiedig hebben te houden binnen de perken, die ons door God voorgesteld zijn, ja dat wij niet het minste moeten af- of toedoen van en aan de dienst, die door God ingesteld is; hetgeen ons ook op andere plaatsen in de Schrift overal bevolen wordt, zoals in Deut. 4 : 4 en 12 : 32: „Al dit woord hetwelk ik ulieden gebied, dat zult gij waarnemen om te doen; gij, zult daar niet toedoen en daarvan niet afdoen”; Spr. 30 : 6: „Doe niet tot Zijne woorden, opdat Hij u niet bestrafte en gij leugenachtig bevonden wordt.”

(Bastingius. Tot dat doel heeft God onder het Oude Testament de ganse Levitische dienst, met alle offeranden en andere ceremoniën zo naarstig Zijn volk voorgeschreven en ingeprent, opdat zij geen redenen zouden hebben om iets vreemds of nieuws te verzinnen. Dat hebben wij ook onder het Nieuwe Testament volgens deze wet te bedenken, en ons alleen aan Gods Woord te houden, dat ons de ware godsdienst en het rechte gebruik der sacramenten leert. Dat betuigt Christus in Matth. 15 : 9 op grond van Jes. 29 : 13: „Tevergeefs eren zij Mij, lerende leringen, die geboden van mensen zijn”, en in Joh. 4 : 24: „God is een Geest, en die Hem aanbidden, moeten Hem aanbidden in geest en waarheid.”)

Op grond hiervan kan nu gemakkelijk een oordeel gevormd worden over het onderscheid tussen dit gebod en het overige, en ook geantwoord worden op het volgende *bezwaar*: De geboden die één en dezelfde zaak verbieden, zijn niet twee, maar één gebod. Het eerste en tweede gebod verbieden dezelfde zonde, namelijk afgoderij. Dus zijn het eerste en het tweede gebod niet twee geboden, maar één gebod.

Antwoord.

1. De geboden die dezelfde zonde op dezelfde manier en uit hetzelfde oogpunt verbieden, zijn één gebod, maar niet die enerlei zonden uit verschillend oogpunt verbieden. Want zoals volgens de vijfde regel hetzelfde en enerlei werk, in verschillende geboden, om verschillende doeleinden en uit verschillend oogpunt kan geboden worden, zo kan ook *dezelfde zonde in verschillende geboden verboden* worden. Zo wordt gulzigheid in het 6e gebod verboden, omdat men zijn eigen• lichaam en gezondheid daardoor kwetst; in het 7e gebod, omdat het een oorzaak en voedsel is voor de wellusten, en in het 8e gebod, omdat daardoor het huisgezin te kort gedaan wordt en de goederen er schadelijk doorgebracht en verminderd worden. Zo

wordt de *afgoderij* in het 1ste gebod verboden, omdat daardoor Gods dienst en eer aan de verzonnen goden of schepselen toegekend wordt, en in het 2^e gebod, omdat de afgoderij de wettige godsdienst vervalst, en de waarachtige God een valse godsdienst opdringt.

2. Ook is het niet waar, dat in het 1e en 2e gebod enerlei zonden verboden worden. Want hoewel het in het algemeen enerlei zonde is, n.l. afgoderij, die in beide (geboden) verboden wordt, toch wordt in het 2e gebod een *andere vorm* of soort van afgoderij verboden, dan in het 1ste, zoals al eerder bewezen is. Intussen dient men er toch op te letten, dat deze geboden zo met elkaar samenhangen, dat het 2e niet overtreden kan worden, of het 1e wordt dan tevens overtreden. Want als God anders gediend wordt dan Hij gediend wil zijn, dan wordt er een andere wil van God verzonnen, en daarom ook een andere god. Daarom wordt dan God niet gediend, maar een afgod, een product van 's mensen hersenen, die men denkt zo gesteld te zijn.

Tegen deze oprechte godsdienst en dus ook tegen dit tweede gebod strijden:

Afgoderij, welke een verzonnen of bijgelovige godsdienst is. Zoals wij al eerder gezegd hebben, is de afgoderij tweërlei. De ene is een grove afgoderij, wanneer men valse en verzonnen goden dient, hetgeen in het eerste gebod verboden wordt, en ten dele ook in het derde gebod. De andere is een meer subtiele afgoderij, wanneer men zich voordoet, alsof men de ware God wil dienen, maar als men dan *dwaalt in de manier* van die dienst, d.w.z. als men God wil dienen met een werk, dat Hij niet geboden heeft. Deze wordt eigenlijk in het 2e gebod verboden en heet *eigenwillige godsdienst* of superstitie, als men bij Gods geboden nog menselijke instellingen voegt. Daarom worden zij superstitieuze of bijgelovige mensen genoemd, die de dienst van God met hun verzinsels vervalsen. Dat wordt overal in de Schrift verboden, Jes. 29 : 12 en Matth. 15 : 9: „Tevergeefs eren zij Mij, lerende leringen, die geboden van mensen zijn”; Kol. 2 : 8: „Ziet toe, dat niemand u als een roof vervoere door de filosofie en ijdele verleiding naar de overlevering der mensen, naar de eerste beginselen der wereld, en niet naar Christus”, en vers 16: „Dat u dan niemand oordele in spijs of in drank”, enz., en vers 22v.: „Welke dingen alle verderven door het gebruik, ingevoerd naar de geboden en leringen der mensen; dewelke wel hebben een schijnrede van wijsheid in eigenwilligen godsdienst en nederigheid, en in het lichaam niet te sparen, doch zijn niet in enige waarde, maar tot verzadiging des vleses.”

Huichelarij. Dat is een veinzen van de oprechte Godzaligheid en dienst van God, door de uiterlijke werken te doen, die door God geboden zijn; deugden en ceremoniën, zonder waar geloof, bekering en innerlijke gehoorzaamheid, Jes. 29 : 13v.: „Daarom dat dit volk tot Mij nadert met zijn mond en zij Mij met hunne lippen eren, doch hun hart verre van Mij doen; en hun vreze, waarmede zij Mij vrezen, mensengeboden zijn, die hun geleerd zijn; daarom ziet, Ik zal voorts wonderlijk handelen met dit volk, wonderlijk en wonderbaarlijk”, enz. Zie, hoe deze huichelarij gevoegd wordt bij de mensengeboden, als daaronder mede begrepen.

Goddeloosheid. Dat is een verachting of moedwillige verwaarlozing van de gehele religie en van de uiterlijke en innerlijke godsdienst of van een deel ervan. En daarom strijdt deze zonde niet alleen tegen dit tweede gebod, maar ook tegen de dienst van de hele 1e Tafel.

Bezwaar, ten gunste van de verdediging van de superstitie of eigenwillige godsdienst: De teksten uit de Schrift, die kort tevoren tegen de eigenwillige godsdiensten bijgebracht zijn, zoals Jes. 29 : 13, Matth. 15 : 9, Kol. 2, de verzen 8, 22 en 23, en die elders aangehaald zijn, zoals Ez. 20 : 18, Deut. 12 : 8, Gal. 5 : 1, enz., spreken alleen van de ceremoniën van de wet van Mozes en van goddeloze geboden der mensen. Daarom moeten de andere menselijke geboden, die door de Gemeente of Opzieners ervan ingesteld worden

- als zij niets gebieden dat met Gods Woord in strijd is - niet veroordeeld worden met de naam van eigenwillige diensten, maar dan zijn dat diensten van God.

Antwoord. Het is niet waar, dat in deze plaats alleen gesproken wordt van de ceremoniën van Mozes' wet of van goddeloze geboden der mensen. Want de verklaringen die bij die teksten gemaakt zijn, tonen aan, dat ook alle andere menselijke wetten verworpen worden, die iets gebieden om God te dienen, dat door God Zelf niet geboden is, hoewel dat een zaak is, die op zichzelf door God niet verboden is en daarom niet goddeloos is. Want op die manier verwerpt Christus de instelling der Joden, die in zichzelf niet goddeloos was, inzake het wassen der handen, omdat zij meenden God daarmee te dienen, Matth. 15 : 11: „Hetgeen ten monde ingaat, ontreinigt den mens niet; maar hetgeen ten monde uitgaat, dat ontreinigt den mens.” Zodanig zijn ook de ongehuwde staat, het onderscheid in spijzen en dagen, waarover Paulus spreekt en die hij, wijl ze als noodzakelijk opgedrongen werden, een „lering der duivelen” noemt (1 Tim. 4 : 1 en van welke dingen hij toch op andere plaatsen leert, dat ze de Godzaligen wel geoorloofd zijn, zoals in Rom. 14 : 6, 1 Kor. 9 en 10 : 25v. Daarom is het ook duidelijk, dat door deze en dergelijke teksten uit de Schrift ook alle middelmatige werken verboden worden, n.l. zulke werken, die door God noch verboden noch geboden zijn, wanneer die maar geboden worden en gedaan worden als een dienst van God, d.w.z. zodat God door het doen ervan geëerd en door het nalaten ervan onteerd zou worden.

En de *middelmatige dingen* moeten van de dienst van God onderscheiden worden, vooral om drie redenen.

1. Omdat een andere godsdienst verzinnen betekent: een andere wil van God en daarom ook een andere god verzinnen. Daarom worden degenen die dat doen, zoals vroeger een Aäron en Jerobeam, evengoed van afgoderij beschuldigd, als degenen die inderdaad een andere god dienen dan die HEERE, Die Zich in de Kerk geopenbaard heeft (Ex. 32 : 58, 21 en 25; 1 Kon. 12 : 30 en 33, en id. 13 : 33v.).

2. Omdat wanneer de diensten zo door elkaar vermengd worden, ook God met de afgoden vermengd wordt, welke geëerd worden met diensten die door mensen verzonnen zijn.

3. Omdat er in Rom. 14 : 23 staat: „Al wat uit het geloof niet is, dat is zonde.” En wie iets doet om God te dienen en niet weet, of God op die manier wel geëerd wil zijn, die handelt niet uit het geloof, daar hij niet weet, of dit zijn werk Gode behaagt ja dan neen, ja, zelfs God veracht, omdat hij durft doen hetgeen Hem mishaaft.

Maar aangezien de verdedigers der menselijke godsdiensten tegen deze opvatting bepaalde teksten uit de Schrift aanvoeren, die gebieden dat men de geboden der mensen gehoorzamen zal, waaruit zij besluiten willen, dat deze even krachtig zijn als de geboden van God, en derhalve ook voor godsdiensten gerekend mogen worden, is het nodig, dat wij hier over de menselijke instellingen en het onderscheid ervan, enige verklaring geven.

Over de menselijke geboden en de autoriteit der kerkelijke instellingen.

Er zijn vierderlei dingen die de mensen gebieden.

1. Er zijn *Goddelijke geboden*, die de mensen de een aan de ander voorstellen, en behoren voor te stellen om te onderhouden, maar niet uit hun eigen naam, maar uit Gods Naam, namelijk als dienaars en gezanten, en niet als auteurs zelf. Zo stellen de dienaars de Gemeente de hemelse leer voor, zo ook de ouders de kinderen, de onderwijzers de leerlingen en de Overheden haar onderdanen de geboden van Gods Wet. De gehoorzaamheid aan deze geboden is, en wordt genoemd: *dienst van God*, omdat het geen

menselijke, maar Goddelijke geboden zijn, die men noodzakelijk gehoorzamen moet, hoewel ze ons door geen schepselen geboden worden, ja al was het ook, dat alle schepselen het tegendeel geboden. Over deze geboden spreken de volgende teksten, Spr. 6 : 20: „Mijn zoon, bewaar het gebod uws vaders, en verlaat de wet uwer moeder niet”; Deut. 17 : 12: „De man nu, die trotselijk handelen zal, dat hij niet hare naar den priester, dewelke staat om aldaar den HEERE uwen God te dienen, of naar den rechter: dezelve man zal sterven”; Matth. 18 : 17: „Indien hij ook der gemeente geen gehoor geeft, zo zij hij u als de heiden en de tollenaar”; en dergelijke teksten meer, zoals Luk. 10 : 17, 1 Thess. 4 : 2 en 8, Ex. 16 : 8, Matth. 23 : 2v., Hebr. 13 : 17, 1 Kor. 4 : 21, 2 Kor. 13 : 10, 2 Thess. 3 : 14 enz.; welke teksten alle gebieden, dat men de *mensen als dienaars van God* gehoorzaam zal zijn in de dingen, die de dienst betreffen, maar zij staan niemand de macht toe, om nieuwe godsdiensten in te stellen naar zijn goeddunken, zoals geschreven staat in Spr. 30 : 6: „Doe niet tot Zijne woorden, opdat Hij u niet bestraffe”; 1 Tim. 1 : 3: „Gelijk ik u vermaand heb, zo vermaan ik het u nog, opdat gij sommigen beveelt geen andere leer te leren”, en 1 Tim. 5 : 3v., id. 4 : 11, id. 3 : 16v.

2. Er zijn *menselijke geboden* inzake politieke en burgerlijke zaken, welke enige besluiten of ordinantiën van zekere omstandigheden zijn, noodwendig en nuttig tot onderhouding van de geboden der *tweede Tafel*. Zodanig zijn de wetten, die ingesteld zijn door overheden, ouders, onderwijzers, heren en allen die in dit uitwendige leven in enige hoogheid gesteld zijn. De gehoorzaamheid aan deze wetten is ook een godsdienst, ⁱn het algemeen genomen, omdat het een deugd is en door God geboden; dat men de overheden en anderen die over ons gesteld zijn, gehoorzaamheid bewijst. Maar wat het werk in het bijzonder betreft, of de omstandigheden, is het geen godsdienst. Want godsdiensten zijn alleen de werken, die men doen moet om het bevel van God, al komt er geen gebod of aanzien van mensen bij. En deze werken zouden kunnen gedaan of nagelaten worden, zonder enig vertoornen van God, als zij door de Overheden niet geboden worden, Zij verplichten echter de gewetens, d.w.z. zij moeten noodzakelijk gedaan en kunnen niet nagelaten worden, of God wordt vertoorn, omdat het de Overheid geboden heeft, al zou men ook niemand enige ergernis geven. Bij voorbeeld: *wapens dragen* of niet dragen, is geen godsdienst, maar als de Overheid dat geboden of verboden heeft, dan is de gehoorzaamheid die dan bewezen wordt, een godsdienst; en hij zondigt tegen God die zich daartegen verzet, hoewel het zou kunnen verborgen zijn en hij dan ook niemand enige aanstoot gaf. Want zo wordt de gehoorzaamheid aan de Overheid, welke in het algemeen een godsdienst is, gekrenkt. Maar de werken zelf zijn van henzelf en in eigenlijke zin geen godsdienst, maar alleen toevallig, omdat n.l. de Overheid deze geboden geeft; want als dat niet het geval was, dan zou de gehoorzaamheid niet gekrenkt worden. Daartoe dienen de volgende uitspraken, Rom. 13 : 1-3: „Alle ziel zij den machten over haar gesteld, onderworpen; want er is geen macht dan van God, en de machten die er zijn, die zijn van God geordineerd. Alzo dat die zich tegen de macht stelt, de ordinantie Gods wederstaat”, enz.; Tit. 3 : 1: „Vermaan hen, dat zij den overheden en machten onderdanig zijn, dat zij hun gehoorzaam zijn”, Ef. 4 : 1, Kol. 3 : 22v.

3. Er zijn geboden van mensen *inzake kerkelijke zaken* of inzake bepaalde ceremoniën, welke zijn bepaalde ordinantiën inzake zekere omstandigheden, die *nuttig* en nodig zijn tot *onderhouding* van de geboden der *eerste Tafel*; zoals daar zijn de tijd, plaats, manier en orde van de predicaties, gebeden, het lezen in de kerken, van de vastendagen, de manier die men in acht moet nemen bij het verkiezen der Dienaars, bij het aalmoezen inzamelen en uitdelen, en dergelijke meer, waarover God in

bijzonderheden totaal niets geboden heeft.

De gehoorzaamheid aan deze wetten is ook onder de deugden begrepen, als zij maar recht en profijtelijk gedaan zijn, en derhalve ook mede onder de godsdiensten (begrepen). En de ceremoniën, die hier aldus geboden worden, zijn niet alleen geen godsdienst, maar verplichten ook de gewetens niet; ook is het niet nodig, dat men ze waarneemt, als men geen ergernis geeft. Zo zijn godsdiensten: de samenkomsten der gemeente, om Gods Woord te beluisteren, de publieke en bijzondere gebeden, de nuttige en geschikte orde in de gemeente niet verstoren en zijn naaste geen ergernis geven. Maar het is geen godsdienst: op dit of dat uur samenkomen, de gebeden op deze of die manier uitspreken, hetzij staande of met gebogen knieën, op deze of die dag de één of de andere tekst uit de Schrift lezen, of in de gemeente uitleggen, vlees eten of niet eten, enz. (Vgl. N.G.B., art. 3).

4. Er zijn menselijke geboden, die tegen de Goddelijke *strijden*. God verbiedt ze te gehoorzamen, hetzij ze door de wereldlijke overheid, of door de Kerk, of door de Dienaars ervan geboden worden; zoals geschreven staat in Hand. 5 : 29: „Men moet Gode meer gehoorzaam zijn dan den mensen”; Matth. 15 : 3: „Waarom overtreedt ook gij het gebod Gods door uw inzetting?” Wanneer men deze vierderlei dingen die de mensen gebieden, opgemerkt heeft, kan men gemakkelijk een antwoord geven op de bezwaren van de *Roomsen*, waarmee zij bewijzen willen, dat men de menselijke instellingen noodzakelijk dient te onderhouden.

Bezwaren van de Rooms-katholieken die verzinnen, dat hun inzettingen een dienst van God is, en dat men om des gewetens wil verplicht is, die te onderhouden.

Bezwaar 1. God gebiedt dat men de geboden der mensen zal gehoorzamen, Hebr. 13 : 17 en op andere plaatsen. Daarom zijn wij verplicht, om des gewetens wil, de geboden der mensen gehoorzaam te zijn.

Antwoord. De Schrift spreekt van geboden der mensen:

1. Die goed zijn en niet met Gods Woord strijden.

2. En die door God door middel van de mensen geboden worden, opdat Hem dienst bewezen worde.

3. Dat zijn geboden betreffende politieke zaken, die van de autoriteit en bevoegdheid der mensen afhangen, en die men gehoorzamen moet, niet om God te dienen, maar om des gewetens wil.

4. Ze behoren tot de orde en ceremoniën der Kerk, welke men dient gehoorzaam te zijn, niet om God te dienen noch om des gewetens wil, maar om ergernis te vermijden.

Bezwaar 2. Men moet de plakaten of geboden van de Overheid gehoorzaam zijn om des gewetens wil. Dus ook evenzo de kerkelijke instellingen.

Antwoord. Er bestaat een groot verschil tussen beide. Want God heeft de Overheid de bevoegdheid gegeven om burgerlijke wetten te maken, en heeft die met deze band bevestigd, dat Hij Zijn toorn dreigt over degenen die deze wetten overtreden. Maar de Kerk of de Dienaars der kerk is zo'n bevoegdheid niet gegeven, maar alleen dat hun goede wetten en ordinantiën onderhouden worden naar de regel der liefde, d.w.z. door ijver, om ergernissen te vermijden, maar niet uit noodzaak, dat men die noodwendig zou gehoorzaam moeten zijn om des gewetens wil. Dat verschil wordt ook met nadruk geleerd in Matth. 20 : 25-27: „Gij weet, dat de oversten der volken heerschappij voeren over hen, en de groten gebruiken macht over hen. Doch alzo zal het onder u niet zijn”, enz., en in 1 Petrus 5 : 3: „Noch als heerschappij voerende over het erfdeel des Heeren”; Kol. 2 : 16: „Dat u dan niemand oordele in spijze of in drank, of in het stuk des feestdags of der nieuwe maan of der sabbatten”; Gal. 5 : 1: „Staat dan in de vrijheid, met welke ons Christus

vrijgemaakt heeft.”

De redenen voor dat verschil zijn duidelijk. Want:

1. er is een groot onderscheid tussen de burgerlijke overheid, wier ambt het is de onderdanen te gebieden en met lichamelijke macht de ongehoorzamen te bedwingen, én de Dienaren der Kerk, die zo'n macht niet gegeven is, maar aan wie het ambt opgedragen is om de mensen de wil van God te onderwijzen.

2. Wanneer de kerkelijke wetten overtreden worden zonder ergernis te geven, dan wordt de eerste Tafel der Tien Geboden niet geschonden, om welker wil deze wetten ingesteld zijn. Maar wanneer de burgerlijke wetten der Overheden overtreden worden, dan wordt de tweede Tafel geschonden. Want daardoor wordt of het gemenebest te kort gedaan, of de burgerlijke gemeenschap gekwetst, of oorzaak gegeven om te kwetsen.

Aanhoudend bezwaar. Men behoort des te meer gehoorzaamheid te bewijzen, naarmate het ambt groter en waardiger is. Omdat nu het ambt van de dienaren der Kerk waardiger en groter is dan dat der Overheid, is men verplicht om des gewetens wil, niet minder maar veel meer gehoorzaam te zijn aan de kerkelijke ordinanties en instellingen der Dienaren, dan aan de burgerlijke wetten der Overheid.

Antwoord. Weliswaar moet men het waardigste ambt de meeste gehoorzaamheid bewijzen, maar in de dingen die tot het ambt behoren. Nu is het ambt van de politieke Overheid eigenlijk het maken van wetten, die onderhouden moeten worden, omdat de Overheid zulks gebiedt. Maar het ambt van de kerkedienst is het maken van enkele ordinanties inzake bepaalde ceremoniën, die men onderhouden moet, niet omdat ze door mensen geboden zijn, maar om ergernissen te voorkomen.

Bezwaar 3. Hetgeen de Kerk gebiedt door ingeving van de Heilige Geest, dat is Gods gebod en een dienst van God. Maar de Kerk maakt veel goede en nuttige ordinantiën, terwijl de Heilige Geest haar raadslagen bestuurt, zoals de Apostelen betuigen in Hand. 15 : 28: „Het heeft den Heiligen Geest en ons goedgeacht”, enz; 1 Kor. 7 : 25 en 40: „Aangaande nu de maagden heb ik geen bevel des Heeren; maar ik zeg mijn gevoelen. En ik meen ook den Geest Gods te hebben.” Dus zijn de goede ordinanties die door de Kerk of gemeente gemaakt zijn, godsdiensten, en men is om des gewetens wil verplicht om ze te gehoorzamen.

Antwoord. Het is een dienst van God, wanneer de Kerk of gemeente uit naam en op bevel van de Heilige Geest gebiedt, zonder de vrijheid te hebben om daarover te beraadslagen of ze te veranderen, of, zonder ergernissen te geven, ze na te laten. Maar het is geen godsdienst, wanneer de Kerk krachtens haar eigen naam en autoriteit raadt, verordent en gebiedt, hoewel zij bij dit verkiezen en besluiten door de leiding van de Heilige Geest geregeerd wordt. Want de Heilige Geest leert de Kerk zowel wat nuttig is om de ergernissen te weren, alsook dat de dingen die geboden worden om de ergernissen te weren, geen godsdiensten zijn, en ook niet noodzakelijk behoeven onderhouden te worden, als men maar geen ergernissen geeft, 1 Kor. 7 : 6: „Doch dit zeg ik uit toelating, niet uit bevel”, en vers 35: „En dit zeg ik tot uw eigen voordeel, niet opdat ik een strik over u zou werpen, maar om u te leiden tot hetgeen wel voegt en bekwaam is om den Heere wel aan te hangen.” Zo ook verbiedt hij in 1 Kor. 10 : 28 te eten hetgeen aan de afgoden tot ergernis geofferd is, maar zonder ergernis laat hij het vrij. Zo gebieden ook de Apostelen op de Synode (Hand. 15 : 20 en 2 door ingeving van de Heilige Geest zich te onthouden van het verstikte en van bloed, en laten nochtans de Kerk de vrijheid om dit gebod na te laten, als er niemand door geërgerd wordt.

Bezwaar 4. Wat tot Gods eer geschiedt, daarmee wordt God gediend. Maar ook de instellingen der Kerk geschieden tot eer van God, 1 Kor. 10 : 31. Dus zijn dat ook godsdiensten.

Antwoord. Het is een godsdienst, die tot Gods eer geschiedt, namelijk van zichzelf,

d.w.z. die van God Zelf geboden is, opdat wij door deze werken onze gehoorzaamheid jegens Hem betonen mogen, maar niet hetgeen toevallig strekt tot Gods eer, d.w.z. dat soms om enige toevallige oorzaken dient, om de dingen uit te voeren die door God bevolen zijn; en wanneer deze oorzaken er niet zijn, dan kan God geëerd worden zowel van degenen die het doen, als van degenen die het nalaten, als het maar uit het geloof gedaan of nagelaten wordt.

Bezwaar 5. Sommige heilige mannen hebben God gediend zonder Gods bevel, zoals Samuël, toen hij te Rama offerde, 1 Sam. 8 : 17, en Elia, toen hij offerde op de berg Karmel, 1 Kon. 18, en Manoach, toen hij offerde te Zora, Richt. 13. Dus zijn er bepaalde werken die wel godsdiensten zijn, doch niet door God geboden.

Antwoord. 1. Deze offers van de heilige mannen waren godsdiensten, want het waren werken die God bevolen had. 2. Alle plaatsen waren vrij, eer de tempel gebouwd was, en de dienst van God was niet gelegen in de omstandigheid der plaatsen.

3. Tenslotte, wat deze genoemde personen betreft: Samuël en Elia hadden een buitengewone bevoegdheid om te offeren, omdat zij Profeten waren. En Manoach, de vader van Simson, heeft of zelf niet geofferd, maar heeft de offerande aan de Engel, van Wie hij dacht dat Hij een Profeet was, overgegeven om te offeren; óf, als hij wel geofferd heeft, dan heeft hij dat op bevel van de Engel gedaan, en dus heeft hij niet in strijd met Gods wet gehandeld.

Bezwaar 6. Wat uit het geloof geschiedt en Gode behaagt, dat is een godsdienst. Deze werken die de mensen van zichzelf op zich nemen, geschieden echter uit het geloof en behagen God. Dus zijn het godsdiensten.

Antwoord. Niet alles wat uit het geloof geschiedt en Gode behaagt, is als een godsdienst. Want er zijn ook vele middelmatige werken, die uit het geloof geschieden en Gode kunnen behagen, maar die toch figuurlijk gesproken geen godsdiensten zijn. Want godsdienst behaagt Gode alzo, dat het tegendeel ervan Hem mishaaft, en daarom uit het geloof niet kan *geschieden*. Maar de middelmatige dingen behagen God zo, dat het tegendeel Hem niet behaagt, en daarom kunnen ze beide uit het geloof geschieden, waardoor men stellig gelooft, dat het werk en de persoon Gode behagen.

Tot zover hebben wij gehandeld over de zonden die in dit gebod verboden worden. Nu blijft er nog over, *dat wij de vermaning verklaren*.

Vraag 97. Mag men dan ganselijk geen beelden maken?

Antwoord. God kan of mag op generlei wijze afgebeeld worden. Maar al is het dat de schepselen afgebeeld mogen worden, zo verbiedt God toch hun beeld te maken en te hebben, om dat te vereren of God daardoor te dienen a).

a) Ex. 23 : 24v., id. 34 : 13v. en 17; Num. 33 : 51v., Deut. 7 : 5; 12 : 3 en 16 : 22; 2 Kon. 18 : 3v.

Verklaring van Vraag 97.

Wat de woorden van het gebod betreft, deze bestaan uit twee delen: het eerste verbiedt dat men beelden en gelijkenissen maken of hebben mag: „Gij zult u geen gesneden beeld noch enige gelijkenis maken”, enz. Het tweede deel verbiedt, dat men de beelden en gelijkenissen met Goddelijke eer zal dienen: „Gij zult u voor die niet buigen noch hen dienen.” Deze beide delen behoren tot de algemene plaats (= leerstuk) over de beelden en gelijkenissen, waarover vooral vier Vragen handelen; waarvan de drie eerste dienen tot verklaring van het eerste deel, en de vierde vraag handelt tot verklaring van het tweede. (Eer wij de verklaring van Ursinus weergeven, moeten we hier vooraf een kort historisch overzicht invoegen over de beelden).

Over de beelden.

1. Of alle beelden en vormen verboden zijn; en zo niet, welke dan verboden zijn, en in hoever de beelden geoorloofd en niet geoorloofd zijn.
2. Of men beelden in de kerken der christenen behoort te dulden.
3. Hoe en door wie de beelden uit de kerken behoren weggenomen te worden.
4. Of de aanbidding bij de beelden op enigerlei wijze ook kan verdedigd worden.

1. Of alle beelden en vormen verboden zijn; en zo niet, welke dan wel verboden zijn, en in hoeverre de beelden geoorloofd en niet geoorloofd zijn.

Allereerst zullen wij de jonge studenten in het kort onderrichten inzake de namen, waarmee de beelden in het Hebreeuws; het Grieks en het Latijn genoemd worden. De Hebreëen gebruiken deze woorden Tselem en Themunah, d.w.z. een gelijkenis; Pesel, d.w.z. een gesneden beeld; Gnetsebh, d.w.z. een afgod of beeld, afkomstig van het woord Gnatsabh, dat „verstoren”, weemoed aandoen betekent, omdat de beelden 's mensen hart verstoren en een eeuwige weemoed baren. De Grieken noemen een beeld Eikon; en Eidolon noemen ze allerlei gedaanten die de mensen zich maken om God af te beelden of te eren, hetzij het een gesneden of alleen maar een bloot geschilderd beeld is. In het Latijn noemt men een geschilderd beeld Imago, en Statua betekent bij hen een gesneden of gegoten beeld. Simulacrum betekent hetzelfde. Idolum is een Latijns woord, dat uit het Grieks ontstaan is, en hetzelfde betekent. De Paapse bedriegmeesters hebben echter een onderscheid verzonnen tussen Simulacrum en Idolum, om de beeldendienst te verdedigen. Want zij beweren, dat Simulacrum een beeld betekent van een bepaalde zaak, die er werkelijk en inderdaad is, en dat Idolum een beeld betekent van een bepaalde zaak, die verzonnen is; en dat dus wel de dienst der idolen verboden is, maar niet de dienst van de simulacra. Maar het is duidelijk, dat zo'n verschil dwaas en ongerijmd is. Want dat getuigen de woorden, waarvan ze beide afkomstig zijn, volgens welke ze evenmin verschillen als panis en artos, welke beide woorden „brood” betekenen. Want het eerste is een Latijns, en het tweede een Grieks woord, en ze betekenen hetzelfde. Want zoals Idolum afkomstig is van een Grieks woord, dat „een gelijke gedaante hebben of geven” betekent, zo komt Simulacrum van een Latijns woord

simulare, zoals Lactantius getuigt, dat hetzelfde betekent.

2. De overzetzters van de Schrift gebruiken deze woorden door elkaar. Want de Septuagint heeft doorgaans het Hebreeuwse woord Gnetsebh vertaald met Eidolon, en de oude Latijnse vertaling met Simulacrum. Zo ook, als Johannes (1 Joh. 5 : 2 zegt: „Kinderkens, wacht uzelfen van de afgoden”, of beelden, dan bezigt hij het Griekse woord Eidolon, en de Latijnse vertaler gebruikt hier het woord Simulacrum. 3. Deze woorden worden bij alle Griekse en Latijnse schrijvers door elkaar gebruikt. Cicero I. de finib. noemt de *Atomos* (= atomen), d.w.z. die kleine ondeelbare dingen, die als stof in de zonneschijn gezien worden, imagines en idola. Euripides, in Hecuba, noemt de geest of het spook van Polydorus een Eidolon; en zo ook de geest van Achilles. Dus is Idolum een beeld, niet alleen van iets dat verzonnen is, maar ook van iets dat waar bestaat. Daarentegen wordt het woord Simulacrum gebruikt voor een beeld van iets dat verzonnen is. Plin. 43, cap. 4. noemt het beeld van de verzonnen godin Ceres Simulacrum. En zo noemt ook Vitruvius het beeld van Diana een Simulacrum. Dus is dit een verzonnen onderscheid tussen de woorden Idolum en Simulacrum. En dit zij voldoende over de namen.

Op de Vraag worde geantwoord: *dat God hier niet helemaal verbiedt, alle beelden of gelijkenissen te maken of te hebben.* Want dan zouden de kunsten verboden worden van schilderen, beeldhouwen, gieten, weven en dergelijke, die de Schrift rekent onder de uitnemende gaven van God, en die het menselijk leven nuttig zijn. Want dan zou het eigen werk van deze kunsten verboden worden (Ex. 31 : 1-6, en 35 : 30-3. En Salomo heeft aan zijn koninklijke stoel leeuwen, en in de tempel palmen en cherubijnen laten snijden. De reden daarvan is duidelijk, want het geschrift en de schilderijen dienen om de herinnering aan bepaalde geschiedenissen te bewaren, tot versiering en eerbaar levensvermaak. Daarom verbiedt de Wet niet helemaal het gebruik, maar wel het *misbruik der beelden*, wanneer men beelden maakt of heeft om God af te beelden, of om Hem daardoor te dienen. Daarom worden niet alle beelden helemaal verboden, maar alleen sommige, en dat zijn dan de volgende:

I. Alle gelijkenissen of *beelden van God*, d.w.z. die gemaakt worden om God af te beelden, die worden totaal verboden. Dat laat zich bewijzen:

1. Uit het doel waarom dat gebod is ingesteld, n.l. opdat de godsdienst onvervalst onderhouden zou worden.

2. Uit de natuur van God, want omdat Gods Wezen geestelijk, onzichtbaar en oneindig is, kan Hij niet afgebeeld worden door een lichamelijke zichtbare en eindige gedaante of beeld, zonder vermindering van Zijn Majesteit (2 Tim. 1 : 16 en 6 : 16, Ex. 33 : 18-23, Jer. 10 :, zoals geschreven staat, Jes. 40 : 18 en 22: „Bij wien dan zult gij God vergelijken, of wat gelijkenis zult gij op Hem toepassen? Hij is het, Die daar zit boven den kloot der aarde, en hare inwoners zijn als sprinkhanen”, enz., Rom. 1 : 23: „En hebben de heerlijkheid des onverderfelijken Gods veranderd in de gelijkenis eens beelds van een verderfelijk mens, en van gevogelte en van viervoetige en kruipende gedierten.”

3. God heeft het nadrukkelijk verboden, Deut. 4 : 15v.: „Wacht u dan wel voor uwe zielen, want gij hebt gene gelijkenis gezien ten dage als de HEERE op Horeb uit het midden des vuurs tot u sprak: opdat gij u niet verderft en maakt u iets gesnedens, de gelijkenis van enig beeld, de gedaante van man of vrouw.”

4. Uit de oorzaak van dit verbod, namelijk omdat de beelden niet alleen nergens nut toe zijn, maar ook de mensen ernstig schade doen. Want zij verderven de mensen en zijn hun een oorzaak van afgoderij en straffen.

5. (Bastingius. Omdat Gods heilige Majesteit de hoogst mogelijke oneer en smaadheid

wordt aangedaan, wanneer men Hem, Die geen lichamelijke gestalte heeft, bij een verderfelijk en sterfelijk lichaam; Hem Die onzichtbaar is bij een zichtbaar beeld; Hem Die een Geest is bij iets dat noch leven noch beweging heeft; Hem Die onmetelijk en onbegrijpelijk is, bij een stukje hout, steen, goud of andere materialen vergelijken wil. Daarom is het een gruwel en vermetele uitzinnige stoutmoedigheid, wanneer heden ten dage in het pausdom God de Vader als een oude grijsaard, op een zetel met een pauselijke kap en drievoudige kroon op geschilderd wordt, precies alsof God een kind des verderfs gelijk ware.)

Kortom, God mag door geen enkel beeld uitgedrukt worden: 1. Omdat Hij het verboden heeft. 2. Omdat Hij niet afgebeeld kan worden, en 3. Omdat het nergens nuttig voor is. Het is gedenkwaardig, wat Plutarchus meedeelt over Numa, de heidense en oude Romeinse koning, in de beschrijving van zijn leven, in deze woorden: „Numa heeft de Romeinen verboden, om enig beeld der goden te gebruiken, dat een gedaante van een mens of van een levend dier had. En in die oude tijden is bij hen geen geschilderd of gesneden beeld gevonden. Maar in de eerste 170 jaar hebben zij, hoewel zij kerken gebouwd en heilige huizen gesticht hadden, toch totaal geen beeld gemaakt, n.l. daarom niet, omdat het een onbehoorlijke zaak was, om hetgeen beter is bij iets ergers te vergelijken.” Augustinus heeft ook hetzelfde waargenomen bij Varro, een van de meest geleerde schrijvers onder de Romeinen, die ook zegt: „Zij die het eerst de beelden der goden aan het volk voorgesteld hebben, die hebben de vrees weggenomen en de dwalingen vermenigvuldigd.” Damascenus schrijft, lib. 4. cap. 8, dat het „enerzijds een zotte zaak is, en anderzijds goddeloos, om te proberen *God af te beelden*”, hoewel hij de andere beelden op tal van manieren verdedigt. Het 7e Concilie, onder Constantijn en diens zoon gehouden, heeft besloten: „Dat Christus niet zou geschilderd of gebeeldhouwd worden, ook niet naar Zijn menselijke natuur, omdat door de kunst niets anders zou kunnen uitgedrukt worden dan Zijn mensheid, en omdat zij die zulke dingen doen, de dwaling van Nestorius schijnen over te nemen.” Zo heeft ook het Concilium Eliberinum tegen de beelden in het jaar 305 besloten: „Het is goedgevonden, dat men in de kerken geen schilderijen zal hebben, opdat Hetgeen gediend wordt niet aan de wand geschilderd worde.”

II. Ten tweede zijn alle gelijkenissen en beelden van schepselen ongeoorloofd, die in de kerken, op straat of elders opgesteld worden om God te dienen, of ook tot een gevaarlijke versiering, zoals geschreven staat in het gebod: „Gij zult u voor die niet buigen noch hen dienen”, en in 1 Joh. 5 : 21: „Kinderkens, bewaart uzelf van de afgoden”, d.w.z. - zoals onze Kanttekenaars verklaren - voor de valse goden, of beelden die voor afgoderij misbruikt worden; dat gij die geen enkele eer of dienst betoont, omdat zoiets met de Christelijke religie en de ware godsdienst in geen geval bestaan kan.

En de beelden der schepselen kunnen ook geoorloofd zijn, voor zover die gebruikt worden buiten de kerken, zonder gevaar van afgoderij, superstitie of bijgeloof en ergernissen, tot een burgerlijk gebruik, d.w.z. tot een herinnering aan vrienden of geschiedenissen, om ons aan een bepaalde zaak te herinneren, of tot een eerbare versiering. Van die aard waren de leeuwen aan Salomo's troon, en het beeld van de keizer op de penning (Matth. 22 : 19-2).

2. Of men de beelden in de kerken der Christenen behoort te dulden, of dat men ze behoort te verwijderen.

De gelijkenissen en beelden van God en der heiligen mogen in de kerken der Christenen

niet geduld, maar moeten uit het oog der mensen verwijderd worden, om de volgende redenen:

1. Omdat ze in strijd met Gods gebod gemaakt en in de kerken geplaatst zijn. Want omdat God niet wil hebben, dat men beelden maken zal, waardoor Hij afgebeeld of bij welke Hij gediend wordt, zo wil Hij ook niet dat ze door anderen gemaakt, zullen gehouden worden.

2. Omdat ze oorzaken en middelen waren tot een verschrikkelijke afgoderij.

3. Omdat God nadrukkelijk bevolen heeft, dat alle beelden, afgoden en alle vervalsingen van Zijn waarachtige dienst en van de ware leer zullen verwijderd en vernield worden, opdat Hij Zijn gramschap tegen de afgoderij te kennen zou geven, Ex. 23 : 24 en 34 : 13; Num. 33 : 52, Deut. 7 : 5 en 17 : 2v., 1 Kor. 10 : 7; 1 Joh. 5 : 21.

4. Opdat wij een oprechte belijdenis van de ware dienst Gods zouden afleggen en onze haat tegen de afgoderij zouden tonen; welke belijdenis niet alleen in woorden, maar ook in werken en uiterlijke tekenen bestaat, Deut. 7 : 6: „Want gij zijt een heilig volk den HEERE”, 1 Kor. 10 : 14: „Vliedt van den afgodendienst”, namelijk met het hart, de belijdenis en de uiterlijke tekenen.

5. Omdat de Godzalige koningen in de Schrift geprezen worden, die de beelden vernield hebben. *Asa*, 1 Kon. 15 : 13, *Jehu*, 2 Kon. 10 : 30, *Hiskia*, 2 Kon. 18 : 4, *Josia*, 2 Kon. 23 : 4.

(Lansbergen. Vooral dient men te letten op hetgeen koning Hiskia gedaan heeft, die de koperen slang (2 Kon. 18), die op Gods bevel door Mozes gemaakt was, gebroken en vernietigd heeft, toen hij merkte dat ze op bijgelovige wijze geëerd werd. Als er ooit één beeld verdedigd had kunnen worden, moet men toegeven dat juist dit beeld verdedigd had moeten worden. Want het was gemaakt op Gods bevel en was een voorbeeld van Christus geweest. En toch wordt Hiskia geprezen om het feit, dat hij door een heilige ijver het verbroken heeft, toen men het begon te vereren en te dienen.

Zodanig is ook geweest hetgeen de kerkvader *Epiphanius* deed (Epist. ad Iohan. Hierosol. Episc. Anno 37, die toen hij overweg reisde en in een vlek, genaamd Anablata, in de kerk een kleed had zien hangen waarop een afbeelding van Christus of van een heilige geschilderd stond, dat heeft verscheurd, omdat het in strijd met het bevel der Schrift in de kerk ingevoerd was; en hij heeft degenen die daar de plaats waarnamen, aangeraden om daarmee een arme te bewinden en te begraven. Ook heeft hij van *Johannes*, de bisschop van Jeruzalem, begeerd dat hij de kerkedienaren van die plaats voortaan gebieden zou, dat zij zulke kleden - wijl in strijd met de grondslag van de religie! - niet meer in de kerken zouden ophangen.)

6. Om de ergernissen en het gevaar van superstitie en bijgeloof te vermijden, namelijk opdat als men de oude beelden houdt of nieuwe in hun plaats stelt, of erbij voegt, de gemeente en het gewone volk niet hetzelfde gevaar lopen, als wij zien dat vroeger onze voorouders gelopen hebben, en opdat de vijanden der Kerk door dit schouwspel, dat een grote gedaante van afgoderij heeft, van de Kerk niet meer en meer vervreemd worden, en de Goddelijke waarheid geen smaad aandoen, Richt. 2 : 3: „Ik zal ze voor uw aangezicht niet uitdrijven, maar zij zullen u aan de zijden zijn, en hunne goden zullen u tot een strik zijn.” Werkelijk, de Joden, Turken en heidenen worden - omdat zij in de kerken der naamchristenen de beelden en schilderijen zien - zeer geërgerd en hebben daarom een afschrik van de christelijke religie.

7. Omdat wij merken dat de beelden nooit een goede uitwerking hebben op degenen die ze bezeten hebben. Want ze hebben steeds Gods volk verleid, zoals wij overal in de heilige geschiedenis, en vooral in de boeken Richteren, Koningen en de Profeten kunnen opmerken. Zozeer is onze natuur tot afgoderij geneigd. Daarna zijn er

verschrikkelijke straffen gevolgd, zoals God allerwegen door Mozes bedreigt, Lev. 26 : 30: „Ik zal uw hoogten verderven en uwe zonnebeelden uitroeien, en zal uw dode lichamen op de dode lichamen uwer drekgoden werpen; en Mijne ziel zal van u walgen.”

*Bezwaren waarmee de beelden in de kerken der Christenen
meestal verdedigd worden.*

Bezwaar 1. De geboden inzake de ceremoniën behoren alleen de Joden toe. Maar het gebod om de beelden weg te doen, is een gebod dat de ceremoniën betreft. Dus behoort het niet aan de christenen, maar aan de Joden.

Antwoord. Het is niet waar, dat het gebod om beelden te verwijderen, een gebod is inzake de ceremoniën. Want het is geen ceremonie om de instrumenten, oorzaken en tekenen der afgoderij weg te doen, en ook zijn de redenen waarom dit gebod eertijds gegeven werd, nu niet veranderd, namelijk, opdat Gods eer tegen de afgodendienaars en de vijanden der Kerk beschermd, en God niet verzocht worde, als men de zwakke en eenvoudige mensen oorzaken en verlokkingen tot superstitie en afgoderij voorstelt, waartoe de mensen maar al te zeer geneigd zijn. Daarom is het gebod om geen beelden te maken en te hebben, maar ze te verwijderen, geen gebod inzake de ceremoniën, maar inzake de deugden, of tot de wet der zeden behorende, en daarom altoos durend.

Bezwaar 2. Salomo heeft in zijn tempel op Gods bevel beelden van cherubs, leeuwen, ossen en palmen laten zetten. Dus mogen dan ook in onze kerken de beelden wel geduld worden.

Antwoord. De voorbeelden zijn zeer ongelijk.

1. Want de beelden van *Salomo* waren door een speciaal gebod van God bevolen. Doch deze beelden hebben niet een speciaal bevel, maar worden door het algemene gebod verboden: „Gij zult u geen gesneden beeld maken”, enz.

2. Salomo's beelden waren van dien aard, dat ze *niet zo gemakkelijk* tot superstitie gebruikt konden worden. Maar de beelden van God of van de heiligen kunnen niet alleen gemakkelijk tot superstitie gebruikt worden, maar zijn (God betere het!) in het pausdom oorzaak geweest van een al te lelijke afgoderij, in strijd met het gebod: „Gij zult u geen gesneden beeld maken; gij zult u voor die niet buigen, noch hen dienen”, enz.

3. De beelden van Salomo zijn *voorbeelden* geweest der geestelijke dingen in de voorbeeldende tempel, maar omdat alle voorbeelden onder het Nieuwe Testament weggenomen zijn, kunnen onze beelden door het voorbeeld ervan niet verdedigd worden, maar men moet het algemene gebod gehoorzamen, dat verbiedt, dat alle beelden die de leden der Kerk en haar vijanden een ergernis kunnen zijn, gemaakt of geplaatst worden op zulke plaatsen waar ze gevaarlijk zijn en ergernis wekken.

Bezwaar 3. Als de Schrift aan God menselijke ledematen toeschrijft, dan betekent dat Zijn natuur en eigenschappen. Daarom is het ook wel geoorloofd om God door de beelden en gelijkenissen af te beelden.

Antwoord. Er is een groot verschil tussen die figuurlijke uitdrukkingen en de beelden.

1. Bij de figuurlijke uitdrukkingen is in de Schrift een verklaring gevoegd, die de dwalingen voorkomt, en bij de beelden niet.

2. Bij zulk een spreken wordt de godsdienst niet gebonden, maar bij de beelden wordt heel gemakkelijk door de mensen een dienst en aanroeping van God toegevoegd.

3. Zulke uitdrukkingen zijn door gelijkenis aan de mensen ontleend, en deze heeft God Zelf gebruikt, om onze zwakheden des verstands te hulp te komen. Ja, Hij heeft ons ook toegelaten, dat wij, als wij over Hem spreken, ze ook mogen gebruiken. Maar door beelden heeft Hij Zichzelf nooit afgebeeld, en ook heeft Hij niet gewild, maar streng

verboden, dat wij die zullen gebruiken om Hem af te beelden.

Bezwaar 4. God heeft Zichzelf eertijds in een menselijke gedaante vertoond; vooral in Dan. 7 : 9, in de gedaante van een oude Man, enz. Daarom is het ook ons geoorloofd om Rem in die gedaante te schilderen of te snijden.

Antwoord.

1. God heeft Zichzelf onder die gedaante aan de Profeten en voorvaders vertoond, niet omdat Hij zo was, of dat Hij zo geschilderd of gebeeldhouwd wilde zijn, maar omdat hun ambt en roeping zulke gemeenzame openbaring vereiste.

2. Deze voorbeelden zijn erg ongelijk. Want:

a. God vertoonde die gedaante Zelf in Zijn vrijheid, volgens welke Hij Zichzelf openbaren mag op zo'n manier en door zulke tekenen als het Hem behaagt. Maar de afgodische beelden hebben de bijgelovige mensen naar hun goeddunken uitgevonden en in de kerken gebracht, in strijd met het nadrukkelijke en algemene gebod: „Gij zult u geen gesneden beeld noch enige gelijkenis maken van hetgeen”, enz.

b. Die gedaanten hadden de belofte, dat God daar aanwezig was, en daarbij verhoren wilde; hetgeen van de beelden, die daarna gemaakt zijn, niet gezegd of geloofd kan worden, zonder een openbare afgoderij.

c. Die gedaanten bleven zolang als God er gebruik van wilde maken voor Zijn openbaring. En daarom konden ze niet tot afgoderij gebruikt worden. Maar de beelden worden in de kerken gehouden om de Goddelijke openbaringen uit te beelden, en daardoor zijn ze geweest, en zijn ze nog voor velen een oorzaak van verschrikkelijke afgoderij.

Bezwaar 5. De beelden worden in de Gereformeerde kerken niet aanbeden. Daarom mogen ze daar wel geduld worden.

Antwoord.

1. God verbiedt in dit gebod niet alleen de beelden te aanbidden, maar ze ook te maken, of die door anderen gemaakt zijn, te hebben en te houden: „Gij zult u geen gesneden beeld maken”, enz.

2. De beelden in de kerken zijn de eenvoudigen steeds een oorzaak tot superstitie en afgoderij geweest; zoals de ervaring van vroeger en later tijden getuigt.

3. Zij geven ook de vijanden, de Joden, Turken en heidenen ergernis en stof om het Evangelie te lasteren.

Bezwaar 6. De beelden zijn een versiering voor de kerken. Daarom behoren ze geduld te worden.

Antwoord.

1. De ware versiering der kerken is de zuivere leer en verkondiging van het Evangelie, het wettig gebruik der sacramenten, en de ware aanroeping en dienst van God overeenkomstig Zijn Woord.

2. De tempels of kerken zijn gebouwd, opdat de levende beelden van God daarin zouden bijeenkomen, en niet om stallen te zijn voor afgoden en beelden.

3. De versiering der kerken mag niet in strijd zijn met Gods Woord.

4. Ook mag ze niet gevaarlijk zijn voor de leden der Kerk, of ergerniswekkend voor de vijanden.

Aanhoudend bezwaar 1. Vanwege iets toevalligs of wegens het misbruik behoeft de zaak zelf, of het gebruik ervan niet verwijderd te worden. De beelden zijn alleen om iets toevalligs gevaarlijk en ergerniswekkend. Daarom behoren ze niet uit de kerken weggenomen te worden.

Antwoord. Weliswaar behoeft om iets toevalligs een zaak niet verwijderd te worden, als de zaak van zichzelf goed, het gebruik ervan geoorloofd, het toevallige door God niet verboden en niet steeds onafscheidelijk met de zaak zelf verbonden is.

Want anders is het onwaar, wanneer de zaak zelf en het gebruik ervan ongeoorloofd is en vermeden dient te worden. Welnu, de beelden van God en van de heiligen, die in de kerk geplaatst zijn om God te dienen, zijn niet goed, noch het gebruik ervan geoorloofd, maar door Gods nadrukkelijk gebod verboden. En het toevallige, namelijk de superstitie of afgoderij, is steeds onder de zwakken en eenvoudigen bij deze vergezelschap, wat dan ook de anderen die sterker zijn, van hun wetenschap willen voorgeven, en wordt desgelijks ook door Gods gebod verboden.

Aanhoudend bezwaar 2. Het is voldoende, wanneer men de beelden met de leer uit de harten der mensen verwijderd. Daarom is het niet nodig om ze uit de kerken te werpen.

Antwoord. 1. Het is niet genoeg. Want God verbiedt dat ze niet alleen niet in de harten, maar ook niet in het gezicht der mensen zullen zijn, omdat Hij wil dat wij niet alleen geen afgodendienaars zijn, maar ook niet zullen schijnen het te zijn. „Onthoudt u van allen schijn des kwaads”, 1 Thess. 5 : 22.

2. De verkeerdheid van 's mensen hart en de geneigdheid tot bijgeloof is zo groot, dat de beelden, vooral als ze fraai gemaakt zijn, versierd en opgepronkt worden, vanzelf in de harten der eenvoudige mensen een plaats innemen en hen tot enige dienst bewegen, wat er ook door anderen daartegen geleerd wordt.

3. Door deze woorden om te keren, zeggen wij: Zullen ze door de leer uit de harten genomen worden, dan behoren ze ook uit de kerken verwijderd te worden. Want de leer die ons van God geopenbaard is, gebiedt, dat wij ze niet alleen niet zullen aanbidden en dienen, maar ook in het geheel niet maken of bezitten.

Vraag 98. Maar zou men de beelden in de kerken niet als boeken der leken mogen dulden?

Antwoord. Neen, want wij moeten niet wijzer zijn dan God, Die Zijn christenen niet door stomme beelden ^{a)}, maar door de levende verkondiging van Zijn Woord wil onderwezen hebben b).

a) Jer. 10 : 8v., Hab. 2 : 18-20, Zach. 10 : 2.

b) 2 Petrus 1 : 19, 2 Tim. 3 : 16v., Gal. 3 : 1, Rom. 10 : 7, Luk. 16 : 29.

Verklaring van Vraag 98.

De heidenen hebben ook onder andere tot verdediging van hun beelden aangevoerd, dat ze dienden tot onderwijs der onwetenden, zoals blijkt uit Arnob. contra Gent: 1. 6, en Athanas. orat. contra Idola; en zo is dit mede de voornaamste reden en tegenwerping der Roomsens, ontleend aan een Brief van *Gregorius de Grote* (Epist. 9. lib. 9. en Epist. 109, lib., geschreven aan *Serenus*, bisschop van Marseille, die de beelden uit de kerken geworpen had; wiens ijver tegen de aanbidding der beelden door Gregorius wel geprezen wordt, maar zijns inziens had hij die niet behoren af te breken. Want, zegt hij, „daarom gebruikt men de schilderijen in de kerk, opdat zij die niet lezen kunnen, althans met te zien naar de wanden, zouden lezen hetgeen zij niet in de boeken kunnen lezen. Daarom behoorde uw broederschap en de beelden bewaard te hebben, en het volk af te houden van het aanbidden ervan, opdat zowel zij die niet lezen kunnen, iets zouden bezitten waaruit zij de historie konden leren kennen, alsook het volk in geen geval zou zondigen met aanbidding van de schilderijen.” En daar Serenus bij zijn opvatting bleef, schreef Gregorius hem achttien maanden later weer op dezelfde manier. Doch de uitkomst heeft bewezen, dat het oordeel van

Serenus gezonder en veiliger geweest is dan dat van Gregorius. Nu kan de redenering van Gregorius op de volgende manier voorgesteld werden.

Bezwaar. Het is nuttig dat men de boeken der leken in de kerk houdt. Maar nu zijn de beelden en schilderijen boeken der leken of van het gewone volk. Daarom is het ook nuttig, dat de beelden in de kerk blijven.

Antwoord. De oprechte en ware boeken der leken, die waarachtige dingen van God en Zijn wil leren, en niet met het Woord Gods in strijd zijn, behoort men vast te houden; maar niet de verzonnen boeken en die in de harten der leken valse opvattingen of meningen van God en Zijn wil, en allerlei bijgelovigheden inplanten; en die daarom ook door God verboden zijn. Echt, de christenen mogen zulke boeken niet hebben of lezen, maar moeten ze vermijden en verbranden, al is het ook, dat ze zeer fraai verguld of verzilverd zijn, zoals die van Efeze hun *toverboeken* verbrand hebben, waarvan de waarde vijftigduizend zilveren penningen bleek te bedragen, Hand. 19 : 19. En de schilderijen en boeken worden wel door bijgelovige mensen voor hoeken gehouden en geprezen, maar het zijn geen boeken, of het zijn echt leugenachtige en bedrieglijke boeken, welke enerzijds valse dingen over God leren, als zij Hem anders afbeelden dan Hij werkelijk is; en anderzijds in de harten der mensen bijgelovigheden en afgoderij ingieten, zoals de ervaring bewijst, en ze daarom overal door de Profeten verboden worden, Jer. 10 : 8: „In één ding zijn zij toch onvernuftig en zot; een hout is een onderwijs der ijdelheden.” Hab. 2 : 18v.: „Wat zal het gesneden beeld baten, dat zijn formeerder het gesneden heeft? of het gegoten beeld, hetwelk een leugenleraar is, dat de formeerder op zijn formeersel vertrouwt, als hij stomme afgoden gemaakt heeft? Wee dien, die tot het hout zegt: Word wakker! en: ontwaak! tot den zwijgenden steen. Zou het leren? Ziet, het is met goud en zilver overtrokken, en er is gans geen geest in het midden van hetzelfde”; Zach. 10 : 2: „Want de terafim spreken ijdelheid.” Waaruit men als volgt zal kunnen besluiten. Over God behoort men geen ijdele dingen te spreken, noch te liegen met woorden of met gebaren. De beelden leren ons over God ijdele dingen te spreken en van God te liegen. Dus mag men geen beelden maken of hebben. 2. Al was het ook, dat de beelden de leken konden onderrichten, dan volgt daaruit toch nog niet, dat ze daarom in de kerken der christenen als nuttige boeken behoren geplaatst te worden. Want zoals in het Antwoord gezegd wordt „moeten wij niet wijzer zijn dan God, Die Zijne christenen niet door stomme beelden, maar door de levende verkondiging van Zijn Woord wil onderwezen hebben.” Want het geloof is niet uit het aanschouwen der beelden, maar „uit het gehoor van Gods Woord”, Rom. 10 : 17.

(Bastingius. En daartoe heeft God Zijn levende Woord gegeven en Zijn profeten gezonden, om dat te onderwijzen en het volk in te prenten, en hun stem als een bazuin te verheffen (Jes. 58 :; en die hun plicht niet doen, heten „blinde wachters, en stomme honden die niet bassen kunnen” (Jes. 56 : 10). Christus beveelt de *Schriften te onderzoeken* (Joh. 5 : 3, en niet van de beelden (iets) te leren. Hij zendt Zijn apostelen uit met de levende stem van het Evangelie, zeggende: „Predikt het Evangelie aan alle creaturen.” Wij kunnen dus uit het lezen, horen en overdenken van Gods Woord, en uit het gebruik van de sacramenten meer leren, dan uit duizend houten of stenen kruisen (2 Tim. 3 : 16, 2 Petrus 1 : 1. Zo verklaart Paulus, dat Jezus Christus den Galaten door de prediking van het heilige Evangelie (niet door beelden) „voor de ogen geschilderd is geweest”, en als „onder hen gekruisigd” is (Gal. 3 :. Dus wanneer de leraars der kerken stom en lui geworden, aan de stomme en bedrieglijke beelden hun ambt hebben overgelaten, opdat de ongeleerden daarvan leren zouden, dan heeft de duisternis in de wereld de overhand gekregen, de mensen hebben als de blinden naar de wand getast, en de herders zijn geworden blinde leidlieden der

blinden, Matth. 15 : 14. Het is derhalve zeer onbeschaamd, ja godslasterlijk door Bell. lib. de mag. c. 10 gesproken, dat een schilderij soms beter onderricht schenkt dan de Schrift, enz.

3. *Hoe, en door wie de beelden behoren verwijderd te worden.*

Over het wegdoen en vernietigen van de beelden dienen twee dingen opgemerkt te worden.

1. Dat de leer van de ware godsdienst aan de verwijdering dient vooraf te gaan. Zo lezen wij, dat Josia gehandeld heeft, 2 Kon. 23, die tevoren de wet Gods voor het ganse volk heeft laten (voor)lezen, en daarna begonnen is met de uitvoering ervan. Want een verandering in uiterlijke dingen, zonder leer en begrip van de oorzaken waarom die verandering dient plaats te hebben, maakt óf huichelaars, óf vervreemdt en schrikt de harten af van degenen, die de verandering ten uitvoer brengen.

2. De beelden, voetschabellen en stoelen der beelden, de altaren en andere instrumenten en tekenen der afgoderij dienen verwijderd te worden, niet door particulieren, maar op algemeen bevel van de Overheden, of van het volk, als daarbij de algemene regeermacht berust, en op de plaats waar de Kerk haar rechten heeft. Want dat heeft God aan de Israëlieten bevolen, Deut. 7 : 1-5. En wij lezen dat hetzelfde door de Israëlieten en Godzalige koningen gedaan is. Daarentegen heeft Paulus (Hand. 17 : 16 en 23; en id. 19 : 24-2, omdat hij een particulier persoon was, toen hij de beelden van de Atheners, Efeziërs en andere (steden) zag en afkeurde, ze niet zelf stukgesmeten, noch de christenen vermaand om ze van de voetstukken te smijten, maar om ze te ontvluchten, en heeft er de volgende regel aan verbonden, 1 Kor. 5 : 12: „Wat heb ik ook die buiten zijn te oordelen? Oordeelt gijn lieden niet, die binnen zijn?”

4. *Of de aanbidding bij de beelden op enige manier verdedigd kan worden?*

Op deze Vraag wordt in het tweede deel van het gebod een antwoord gegeven, welk gebod totaal verbiedt om beelden en gelijkenissen ook maar enige Goddelijke dienst of eer te bewijzen, niet alleen die aan de creaturen bewezen wordt, maar ook die zij door middel van de beelden aan de waarachtige God willen bewijzen: „Gij zult u voor die niet buigen, noch hen dienen.”

Bezwaren van de beeldendienaars, ten gunste van de beeldendienst.

Bezwaar 1. Wij eren, zeggen zij, niet de beelden zelf, maar God, van Wie deze beelden de tekenen zijn, zoals de volgende versregels (ontleend aan het 2e Niceense Concilie, naar men denkt) leren:

't Is God dat dit beeld leert, maar 't is God Zelve niet;

Ziet dit, maar met het hart dient, dat gij daarin ziet.

Alsook (die regels van Thomas Aquinas)

Eert altijd Christus' beeld, als gij voorbij passeert;

Maar bidt niet aan dat beeld, dan Hem, Dien 't beeld u leert.

Dus is het geen afgoderij om voor de beelden te aanbidden.

Antwoord.

1. Het is niet waar, dat de beelden tekenen van God zijn. Want God kan er niet werkelijk door aangeduid worden, omdat Hij oneindig is. En al zou Hij daardoor kunnen aangeduid worden, dan behoort dat toch nog niet te gebeuren, enerzijds niet, omdat Hij het verboden heeft; en anderzijds niet, omdat het niet in de macht van enig schepsel ligt, maar alleen in Gods welbehagen, om tekenen te stellen, waardoor God zou aangeduid worden.

2. Het is afgoderij, niet alleen de beelden te aanbidden, maar ook de aanbidding van God, - welke in strijd met, of buiten Zijn Woord om! - voor, of bij de beelden, of andere schepselen, gedaan wordt; hetgeen de kalveren van Aäron en Jerobeam voldoende bevestigen. Want ook al zeiden zij (Ex. 32, de verzen 8 en 4v.): „Dit zijn uwe goden, Israël, die u uit Egypteland opgevoerd hebben!” en: „Morgen zal den HEERE een feest zijn!” En evenzo (1 Kon. 12 : 2, al zei Jerobeam van zijn twee gouden kalveren: „Zie uwe goden, o Israël, die u uit Egypteland opgebracht hebben”, toch heeft God deze diensten als een vreselijke_ afgoderij vervloekt en zwaar bestraft. Daarom wordt niet God, maar de duivel door de beelden gediend; ook al wil men met de Naam van God de afgoderij goedpraten, zoals Paulus van de heidenen in 1 Kor. 10 : 20 zegt: „Hetgeen zij offeren (namelijk aan de afgoden), dat offeren zij den duivelen, en niet Gode”, hoewel zij ook mede hun diensten met de naam van godsdienst willen bekleden.

3. De heidenen hebben mede door hun beelden hun goden willen dienen, hoewel zij goed wisten, dat die beelden zelf hun goden niet waren, Origen. contra Celsum, lib. 7. Lactant. Insta. lib. 2. c. 2. Chrysost. Hom. 18. in Ephes. Welnu, de Heere God wil niet, dat wij Hem dienen, zoals de heidenen het deden, Deut. 12 : 2-4.

Bezwaar 2. De eer die aan het teken bewezen wordt, wordt aan de betekende zaak bewezen. En de beelden zijn tekenen van God. Dus wordt de eer, die aan de beelden bewezen wordt, aan God Zelf bewezen.

Antwoord. Men kan hierop antwoorden, dat het óf onwaar is, dat de beelden tekenen van God zijn, óf dat de eer van het teken dan behoort tot de betekende zaak, wanneer het teken werkelijk een teken is, d.w.z. als het ingesteld is door Degene, Die bevoegd is om het in te stellen, en als aan het teken die eer bewezen wordt, die de wettige Insteller van het teken bevolen heeft, dat men het bewijzen zal. Want de eer moet bewezen worden, niet zoals hij wil, die de eer bewijst, maar zoals het Hem behaagt, aan Wie de eer bewezen wordt. Dus, omdat God zowel verboden heeft, dat men Hem beelden maken zal, alsook dat men Hem bij de beelden, die of naar Hem of naar enig schepsel gemaakt zijn, eren zal, dan wordt Hem geen eer, maar smaadheid aangedaan, wanneer men Hem tegen Zijn wil door de beelden wil eren.

Aanhoudend bezwaar. De smaadheid die een teken van God aangedaan wordt, dat ook zonder Gods bevel gemaakt is, wordt God Zelf aangedaan. Daarom wordt ook de eer, die men aan zo'n teken van God bewijst, aan God Zelf bewezen.

Antwoord. Dat volgt daar niet uit. Want weliswaar worden twee tegengestelde dingen aan tegengestelde zaken toegeschreven, wanneer die dingen met elkaar strijden en van enerlei zaak gelden, maar niet als het geschiedt ten opzichte van enige andere zaak, zoals hier. Weliswaar wordt de smaadheid die een teken - hetzij dat wettig of onwettig gemaakt is - aangedaan wordt, God Zelf aangedaan. Want om God smaadheid aan te doen, is ook de geringste gedachte of voornemen om van Zijn gebod af te wijken, al voldoende. Maar wie het teken eert, die eert daarom God nog niet direct, tenzij dat het teken en de eer van het teken beide door God verordend zijn. Want om God te eren is het niet voldoende, dat men een mening of voornemen heeft om Hem te eren, maar is het ook nodig, dat wij Hem eren op de wijze, die Hij ons voorgeschreven heeft.

Bezwaar 3. Het is wel geoorloofd om de gedenktekenen van voortreffelijke mensen, die bij hun leven goede diensten verricht hebben, te eren. Veelmeer is het dus geoorloofd om de beelden van engelen en heiligen eer te bewijzen.

Antwoord.

1. Het is wel geoorloofd de gedenktekenen van voortreffelijke mensen eer te bewijzen, n.l. zulk een eer, die daarin bestaat, dat wij dankbaar en eerlijk aan hen gedenken; en dat wij de dingen die zij als hun gedenktekenen hebben nagelaten, tot dat doel gebruiken, waartoe zij gewild hebben dat ze zouden gebruikt worden; of, als wij

die, als de nood een verandering vereist, ook wegdoen en verbreken, zonder enige wil of bedoeling om hun smaadheid aan te doen. Maar wij mogen ze in geen geval enige Goddelijke eer bewijzen, zoals zij aan de beelden bewijzen, hetzij ze die met de naam van *douleia of latreia* noemen.

2. Die gedenktekenen moeten ook zodanig zijn, dat ze niet tot afgoderij gebruikt worden. Want in dat geval mag men ze geen eer bewijzen, maar moet men ze geheel en al vernielen naar het voorbeeld van Hiskia (1 Kon. 18 :, die de koperen slang verbroken heeft, toen deze voor afgoderij misbruikt werd, ook al werd ze tevoren bewaard als een gedenkteken aan de weldaad, die God hun in de woestijn bewezen had. Tot zover is er gesproken over de beelden en over de bedoeling van het gebod. De hoofdsom van alles is: Dat hier alle verzonnen godsdiensten verboden worden, en de onderhouding van de ware en onvervalste dienst van God geboden wordt.

De vermaning tot gehoorzaamheid, die bij het tweede gebod gevoegd is.

De vermaning die bij het 2e gebod gevoegd is, bevat vijf eigenschappen, die aan God toegeschreven worden, waardoor wij tot gehoorzaamheid opgewekt worden.

I. Hij noemt Zichzelf *de HEERE onze God*, d.w.z. onze Schepper en Zaligmaker, en de Schenker van alle goeds. Daarom is het een vervloekte ondankbaarheid, wanneer men aan deze onze Weldoener de verschuldigde dienst en gehoorzaamheid niet bewijst, of wanneer men van Zijn heilige dienst afwijkt tot de afgodendienst.

II. Een *sterke God*, namelijk zowel om de moedwillige te straffen, als om de gehoorzame goed te doen. Daarom moet Hij bovenal gevreesd en gediend worden. (Bastingius. Mensenmacht schiet vaak te kort, om de overtreders van hun geboden te straffen. Men kan ze ook wel eens ontwijken. Maar hij die met de geweldige God van doen heeft, wordt gewaar, dat het vreselijk is te vallen in de handen van de levende God, Hebr. 10 : 31, Die almachtig is en Wie niemand ontlopen kan.)

III. *Ijverig en jaloers*, d.w.z. een machtige Beschermmer en Wreker van Zijn eer, Die Zich schrikkelijk vertoornt over degenen die van Hem afvallen, of die Zijn dienst of eer schenden. Daarom heeft Hij Zijn dienaars zo vurig lief. Want de jaloesheid komt uit de liefde van hem die gekwetst wordt. (Bastingius. Hij wil noch kan ook metgezellen naast Zich dulden. Bovendien betuigt Hij, hoezeer Hij zulke geestelijke hoerij en overspel van Zijn volk, en hun trouweloze echtbreuk vervloekt; temeer omdat zij zich afscheiden van God, door Wie zij uit genade in Zijn verbond aangenomen en met Hem als met hun Echtgenoot getrouwd waren, en zij bovendien nog vreemde afgoden zochten en verkozen om daarmee te boeleren. Want het is een beeld dat ontleend is aan de ijver of jalousie van een echtgenoot vanwege zijn vrouw, die wettig met hem getrouwd is, en bij wie het hart van de man geen ontucht dulden kan. Maar is het dat hij anders bevindt, dan ontsteekt zijn hart in toorn en zoekt zich direct te wreken op zulk een ontrouw). En dus heeft Hij niet alleen de macht, maar ook de wil om te straffen en goed te doen.

IV. *Die de misdaad der vaderen bezoekt aan de kinderen, aan het derde en aan het vierde lid dergenen die Mij haten*. Hij vermeerdert nog de zwaarte van Zijn toorn en straffen, wanneer Hij daarmee de kinderen, en kleinkinderen, ja achterkleinkinderen van Zijn vijanden bedreigt, namelijk als zij met zondigen de voetstappen van hun voorgeslacht drukken.

Bezwaar. Er staat geschreven in Ez: 18 : 20: „De ziel die zondigt, die zal sterven; de zoon zal niet dragen de ongerechtigheid des vaders, en de vader zal niet dragen de

ongerechtigheid des zoons.”

Antwoord. Deze bedreiging wordt gesproken in het geval, dat zij in de zonden der voorouders volharden; en wie dat doen, worden rechtvaardig mét de voorouders gestraft. Daarom komt deze straf niet de kinderen toe, die zich bekeren. Want van hen staat er in hetzelfde hoofdstuk, Ez. 18 : 14: „Zie nu, heeft hij een zoon gewonnen, die al de zonden zijns vaders, die hij doet, aanziet en toeziet, dat hij dergelijke niet doet”; vers 18: „ziedaar, hij zal sterven in zijn ongerechtigheid.”

Aanhoudend bezwaar 1. Maar dan zouden de nakomelingen om hun eigen zonden en niet om die van hun voorouders gestraft worden.

Antwoord. Dat volgt daaruit niet. Want iets kan door meer oorzaken dan door één veroorzaakt worden. Veel zonden kunnen de oorzaak zijn van één straf, zowel van verschillende, als van dezelfde mensen.

Aanhoudend bezwaar 2. Het gevoel van de straffen, die de nakomelingen dragen, kan de voorouders die gestorven zijn, niet raken.

Antwoord. Het is niet waar, dat het gevoel van de straffen de voorouders niet raakt. Want,

1e. zijn de nakomelingen een deel van de voorouders. Daarom gevoelen de voorouders in hen, als in een deel van henzelf, hetgeen de nakomelingen lijden. Ten 2e. is het de ouders een grote smart, wanneer zij merken of zien, dat hun kinderen in dit en in het toekomstige leven gestraft worden.

Ten 3e. komen, behalve het gevoel van de droefheid en weemoed, ook de straffen der nakomelingen de voorouders toe, aangezien God verklaart, dat Hij ze de nakomelingen daarom toezendt, opdat Hij daardoor betuige, hoezeer Hij Zich over de zonden van hen en hun voorouders vertoort.

V. En doe barmhartigheid aan duizenden dergenen die Mij liefhebben en Mijne geboden onderhouden. Door deze belofte eigent Hij ons Zijn barmhartigheid toe, opdat Hij door de grootheid van Zijn barmhartigheid en door de begeerte naar onze en onzer nakomelingen zaligheid, ons tot gehoorzaamheid zou lokken; en als Hij de straffen bedreigt tot in het vierde lid, dan strekt Hij Zijn barmhartigheid uit tot duizenden, om daarmee te kennen te geven, dat Hij meer genegen is tot barmhartigheid dan tot toorn, en om ons ook daarom des te meer te lokken om Hem lief te hebben, Spr. 20 : 7: „De rechtvaardige wandelt steeds in zijne oprechtheid; welgelukzalig zijn zijne kinderen na hem.”

Bezwaar 1. Vele kinderen der Godzaligen zijn ellendig verloren gegaan. Daarom is deze belofte niet algemeen, d.w.z. ze komt niet allen toe.

Antwoord. Deze belofte is aan alle nakomelingen gegeven, die in de Godzaligheid van hun voorouders volharden. Want zo verklaart God Zijn mening Zelf in Ez. 18 : 10, dat Hij de nakomelingen van de Godzaligen wil goeddoen, indien zij zelf ook Godzalig zijn, en dat Hij ze straffen wil, als zij van de Godzaligheid van hun voorouders afwijken.

Aanhoudend bezwaar. God geeft alle nakomelingen der Godzaligen deze genade en barmhartigheid niet, zodat ze de Godzaligheid van hun voorouders kunnen navolgen. Daarom is deze belofte geenszins aan alle nakomelingen toegezegd.

Antwoord. Zij is in het algemeen aan alle Godzalige nakomelingen toegezegd. Maar niet aan allen en een iegelijk der nakomelingen. Want God heeft Zijn barmhartigheid niet aan allen en een iegelijk verbonden, maar Hij verkiest vrijelijk naar Zijn welbehagen, die het Hem behaagt, zodat, zoals Hij er sommigen uit de nakomelingen der goddelozen bekeert en zalig maakt, Hij evenzo sommigen uit de nakomelingen der Godzaligen laat blijven in hun natuurlijke verdorvenheid en in het verderf, dat zij allen samen van nature verdienen; en dat doet Hij om te tonen, dat Zijn barmhartigheid onverdiend is en

uit genade bewezen wordt, in het verkiezen der nakomelingen zowel der Godzaligen als der goddelozen.

Bezwaar 2. Zij die de geboden van God onderhouden, verkrijgen volgens deze belofte de barmhartigheid. Daarom verdient onze barmhartigheid iets bij God.

Antwoord. Dat volgt daaruit niet. Ja, wanneer wij deze redenering omkeren, zeggen wij: Omdat God belooft dat Hij barmhartigheid bewijzen wil, dan volgt daaruit, dat wij bij Hem totaal niets verdienen. Want wat uit barmhartigheid gegeven wordt, dat wordt niet gegeven uit verdienste.

Bezwaar 3. Evenals de bedreiging behoort deze belofte tot de ganse Tien Geboden. Daarom behoort ze niet alleen bij dit gebod gedaan te worden.

Antwoord. Zij is bij dit gebod gedaan, niet omdat ze alleen hiertoe zou behoren, maar opdat wij zouden weten, dat het eerste en het tweede gebod het fundament vormen voor alle andere geboden; en opdat God zou te kennen geven, dat Hij Zich vooral vertoornt over de vervalsers van Zijn dienst, en dat Hij die zonden aan hen en aan hun nakomelingen wreekt, en daarentegen, dat Hij ook de nakomelingen wil wél doen, als zij de zuivere religie of de oprechte dienst van God ijverig bewaren.